чыгарманы жаратууда, алардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн тынымсыз өркүндөтүп, өнүктүрүүгө өбөлгө түзүлөт.

Студенттерге көркөмдөп-жасалгалоо колдонмо өнөрү аркылуу эстетикалык тарбияны калыптандыруу менен өзүнүн жана башка элдердин маданиятына, патриоттук сезимдерине сый-урмат менен мамиле кылууну, чыгармачылык идеяларды калыптандырууда чечүүчү ролду ойногон. Өнөргө богон кызыгуу жаштардын эстетикалык ой-санаасын өзгөртүп, студенттердин окуу-тарбия процессинин талабына жараша жөндөмүнө, мүнкүнчүлүгүнө, кызыгуусуна карай багыттоо, алардын маданий өнүгүүсүнө өз таасирин тийгизген. Көркөм-жасалга колдонмо өнөрдөгү маанисин түшүнүп, аларды өз ишине колдоно билүүсүн, кызыгуусун ойготуп, эстетикалык маданияты калыптандыруунун башкы милдеттердинин бири болуп эсептелинип, ар тараптуу чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган. Ал үй-тиричиликте, эмгекте, ошондой эле окууда иш жүзүнө ашырылат жана искусствoдогу, эмгектеги, жаратылыштагы жана күндөлүк турмуштагы сулуулукту түшүнүүгө жардам берет. Эстетикалык жактан тарбиялоонун милдеттерине айлана-чөйрөдөгү жат көрүнүштөргө, искусствoдогу ар түрдүү жасалмалуулуктан чыныгы көркөм чыгарманы ажырата билүүсү каралган.

Көркөмдөп-жасалга колдонмо өнөрү аркылуу студенттердин эстетикалык маданиятын калыптандырууда жөндөмдүүлүктүн мааниси чон. Жөндөмдүүлүктүн ойдогудай өнүгүүсү адамдын тийешелүү билимин, аны өнүгүүсү менен колдоно билүүсү жана белгилүү бир ишти үзгүлтүксүз пайдалануусунун практикалык жөндөмдүүлүгүнө байланыштуу жүргүзүлгөн.

Колдонулган адабияттар:

1. Антипина К.И., Иванов С.В. Народное-декоративное искусство киргизов. М., Наука 1968.
2. Баумгартен А.Г. Эстетика // История эстетики. Т. 2. М.: Искусство, 1964. С. 452-455.
3. Ванслова Е. Раздвигаем границы эстетического образования / Е. Ванслова // Искусство. – 2008. -№2. –С. 28-29.
4. Ветлугина Н.А. Эстетическое воспитание в детском саду. М.,1985.
5. Дамаданова С.Р. Эстетическое воспитаиние студентов средствами изобразительного искусства в системе художественно-педагогического образования. Современные проблемы науки и образования.
6. Евремова Н.В., Гененко О.Н. Специфика педагогической технологии подготовки специалиста культуры и искусств. Весник ТГУ.-М., Выпуск 6 2012.
7. Моңолдоров Ш.К. Булгаары буюмдарын көркөмдөө ыкмалары. Бишкек - 1994. 110-б.

Рецензент: пед.и.к., доуенттин м.а. Джакыпов К.К.

УДК;392.51(575.2)(043.3)
DOI 10.33514/1694-7851-2021-2-308-312

Касымалиева К.А.
И.Арабаев атындагы КМУнун технология жана текстилдин, костюмдун искусствосу кафедрасынын улук окутуучусу
Касымалиева К.А.
Старший преподаватель кафедры технологии, искусство костюма и текстиля КГУ им И.Арабаева
Kasymalieva K.A.
Senior Lecturer at the Department of Technology, Art of Costume and Textile KSU named after I. Arabaev

КЫРГЫЗДАРДЫН САЛТТУУ КИЙИМИ УЧУН МАТЕРИАЛДАР ЖАНА КЕЗДЕМЕЛЕР
МАТЕРИАЛЫ И ТКАНИ ДЛЯ ТРАДИЦИОННОЙ КЫРГЫЗСКОЙ ОДЕЖДЫ

MATERIALS AND FABRICS FOR TRADITIONAL KYRGYZ CLOTHING

Аннотация: XIXк ортосу XXк башында кыргыз кийимдеринин материалдары Чыгыш жана борбордук Тянь-Шань райондорунда, Памир, Алай, Талас, Ала –Тоосу, Чыгыш Фергана ороондорундо жаратылыш климат, чарбагына жараша ар турдуу болгон. Мал чарбасы менен алектенген кыргыздарда XXк башына чейин кийим кечек керектуу материал жана жун, кийиз, тери баардыгы ошол мал чарбасынан алынган. Кийимдин айрым болукторуно жибек кездемелерди базардан сатып алышкан.

Аннотация: В середине XIX - начале XX веков материалы киргизской одежды в регионах Восточного и Центрального Тянь-Шаня, на Памире, Алае, Таласе, Ала-Тоо, Восточной Фергане менялись в зависимости от природного климата и экономики. У киргизов, занимавшихся животноводством, до начала XX века использовались необходимые материалы для изготовления одежды - шерсть, войлок и кожа. Шелковые ткани закупались на рынке для некоторых предметов одежды.

Annotation: In the mid-nineteenth and early twentieth centuries, the materials of Kyrgyz clothing in the Eastern and Central Tien-Shan regions, in the Pamirs, Alai, Talas, Ala-Too, Eastern Fergana, varied depending on the natural climate and economy. The Kyrgyz, who were engaged in animal husbandry, used the necessary materials for clothing and wool, felt, and leather until the beginning of the 20th century. Silk fabrics were purchased at the market for some items of clothing.

Негизги сөздөр: Кыргыз уз айымдарынын кураладры ийне, темене шоона, тарамыш, бычак, оймок болгон. Ал эми материалдары тээри, жун. Сатып алынган материалдары жибек кездеме, ак бяз типтеги даба материалы, кок жээк мата (кок куйрук мата) –шайы мата – жука бяз, машура жарым жибек жана жибек кездеме –тубар, барангсоз, кымкап материалдары. Калк арасында- алача, аляк, абрабон, алчимбар, дабы, даран, калеме, карбос кирмизи, мандили, напти, жун кездеме, - зарбап, кашары, жибек-адрас, атлас, бейкасаб, дуриа, шайы, пашайы жана башка кенири тараган.

Ключевые слова: Оружием киргизских женщин были иглы, ножи, ножи и нитки. Материалы: кожа, шерсть, закупаемые материалы: шелковая ткань, медицинский материал белого сукна, синяя пляжная ткань (ткань синего хвоста) - чайная ткань - тонкая ткань, полушелковая машура и шелковая ткань - тубар, барангсоз, материалы кымкапа. Среди населения есть алача, аляк, абрабон, алчимбар, даби, даран, калеме, карбос кирмизи, мандили, напти, шерстяная ткань, - зарбап, кашары, жибек-адрас, сатин, бейкасаб, дурия, шайи, пашайи и другие.

Key words: The weapons of Kyrgyz women were needles, knives, knives and threads. Materials are leather, wool. Purchased materials are silk fabric, white cloth type medical material, blue beach fabric (blue tail fabric) - tea cloth - thin cloth, mashura semi-silk and silk fabric - tubar, barangsoz, kymkap materials. Among the population there are alacha, alyak, abrabon, alchimbar, daby, daran, kaleme, carbos kirmizi, mandili, napti, woolen cloth, - zarbap, kashary, zhibek-adras, atlas, beikasab, duria, shayi, pashayi and others.

XIXк ортосу XXк башында кыргыз кийимдеринин материалдары Чыгыш жана борбордук Тянь-Шань райондорунда, Памир, Алай, Талас, Ала – Тоосу, Чыгыш Фергана ороондорундо жаратылыш климат, чарбагына жараша ар турдуу болгон. Мал чарбасы менен алектенген кыргыздарда XXк башына чейин кийим кечек керектуу материал жана жун, кийиз, тери баардыгы ошол мал чарбасынан алынган. Кийимдин айрым болукторуно жибек кездемелерди базардан сатып алышкан.

Тери кыргыздын салттуу кийимдерин жасоодо тери эн байыртадан колдонуп келет. Н.Я.Бичурин маалыматында, - «Ортонку жана Борбор Азияда жашаган намаддар биздин доордо жана андан мурдараак тери, жундон тигилген кийим кийишчу» [1]. Бул жонундо кийинчерээк Марко Поло да жазат- «бул жактагы адамдар (Памир Алай жашоочулары) жаныбарлардын терисин кийишет» [2]. Салт боюнча жакшы иштетилген териге чон маани беришкен, анткени ал копко чыдаган жана жаан откоргон эмес. Халат тигууго жумшак кудор тоо эчкисинин терисин пайдаланышкан. Баш кийимге жана майрамдарда кийуучу тондорду тулку, суусар жана башка бут кийимге уй, эчки, тоо терисин колдонушкан.

Калаа арасында тоо териси абдан бааланган, ал суу жана суукту откоргон эмес. Жапайы жана уй жаныбарларынын терисин абдан жакшы иштетип отук тигишкен. Кулун териси, озгочо бааланган. Кийим тигуудо кой жуну колдонулган.

Айымдар уй шартында терини колго иштетишип ар кандай туско боешкон. Айрым гана айымдар билген эмес [3]. Уз айымдар 9-12 жаштан баштап узчулукка уйрото башташкан. Кыргыз уз айымдарынын кураладры ийне, темене шоона, тарамыш, бычак, оймок болгон. Бычаардан мурун адамдын олчомун алып, ошого жараша бычып, ттигишкен [4].

Жун жана кийиз. Элдик кийимди тигуудо кой, тоо жуну алмаштыргыс кездеме болгон. Бул жонундо М.Венюков белгилейт «кийизди бышык кылып жасоо ыкмасы бар». Бул Таласта кенири тараган. Жазгы жунду жууп тазалап кийим тигишкен, кузгу кыркылган кыска жундон кийиз жасашкан. Чыгыш Ферганада кышкы жылуу кийимдерди жумшак тоо жунунон жасашкан [5].

Айрым бир кийимдер ак калпак, кементай белдемчи ак жундон жасалган кийизден тигилген.

Кыргыздар байыртадан эле уй шартында кой жунунон таар токуганды билишкен, таар согуунун эки туру: сокмо жана басма болгон [6]. Сокмо таарды ормок станогуна токушкан. Бул Орто жана Борбордук Азияда гана эмес Туштук Сибирь, Повложья, Тундук Кавказда кенири белгилуу болгон. Сокимо таар бир тусто, табигый тусто ак, курон, боз тусто болгон.

Таар токуу ыкмасы Кыргызстандын ар башка аймагында ар кандай болгон [7]. таарлар кундон шамалдан коргогон. В.И. Кушелевский Фергана ороонундо жашаган кыргыз элинин жашоо тиричилигин изилдеп тоо жунунон озгочо турдогу армячина деп аталган материал тигишкен. Андан жасалган койнок чанды сууну откоргон эмес. 60-70-жж XIXк орус аскерлеринин кийиминде да колдонгон. Ал бышыктыгы гана эмес ачык боз ону менен кооз корунгон. Кары адамдардын айтымына караганда элдик кийим пийази чепкен, пийази шым куйоонун улпот кийими катары каралган [8].

Кездеме XIXк аягы XXк башында туштук кыргыздарда чыт кездемелерди сатып алып кийин оздору пахтадан жасай башташкан. Кыргыз ич кийимдери боз ак саргыч тустогу материалдан тигилген. Т.Н.Смешко материалында кездешкендей ар кандай тустогу жиптен ала-була же клетка кылып бяз токушкан [9].

Кыргызстандын Туштук батышында эркек койнокту жаш козунун жунунон жасашкан. Чыгыш Ферганада боелгон чыт кездеме колдонулган.

Сатып келген чыт, жун, жибек кездеме. Кыргыздар оздору жасаган кездемеден тышкары чыт, жун, жибек материалдарды колдонушкан.

Ар кандай турдогу материалдарды колунда бар бай, манап, казы, бий жана башка кыргыз коомунун ак соок адамдары сатып ала баштаган. Андан ары малды мануфактура товарларына алмашуу кучогон.

XIXк экинчи жарымы жана XXк башында кыргыздардын элдик кийимин тигуу учун импорттук кездемени ар кайсы жактан алып келген. Музейдеги материалга караганда XIXк ортосунда тундук кыргыздары арасында чыгышта жасалган кашкар, хотан, турфан, кулжада ондурулгон материалдар кенири белгилуу болгон. Туркстан крайынын стастика материалында Ыссы-кол аркылуу жети шаар менен Кулжаны байланыштырган каракандар отуучу жол болгон. Ч.Валиханов Чыгыш Туркстан 1858-1859-жж шаарлардын отчетунда кыргыздар учун эркектерге, аялдарга ошондой эле балдарга кийим тигуу учун ак бяз типтеги даба материалын

колдоноорун жазган. Бул туурасында Г.Бардашев, Ю.Д.Головкина, Г Заргежский, В.В.Радлов, Л.П.Потапов жазышкан.

Ч.Валиханов жана Е.И.Махованын талаа материалдарын колдонуу менен Т.Н.Смешко озунун маалыматтарын кошуп жогоруда айтылган кашгар бязын уч сортто болот: кок жээк мата (кок куйрук мата) –эрке, айым койноктору учун колдонулган, шайы мата – жука бяз тундук кыргыздары бул кездемеден эркек, аял учун койнок элечек алдында кийуучу топу тигишкен, шиша –ак бяз аялдар жана эркек койнок учун колдонулган.

Чыгыш Туркстан жана Тундук Кытайдан алынып келген материалдардын ичинен кочкул кок тилкедеги тимпа деп аталган. Тундук Кыргыздар арасында кашгар набайка коп пайдаланылган. С.Р.Конопко айткандай саргяз деп аталган. Ак оймо-чиймеси бар кок тустогу набойка ич кийими, халат тигууго колдонулган. Андан тышкары ыссыкколдук кыргыздар аялдардын халаты учун кашгардан алып келинген чаар ала чыт комус тили кездемесин колдонушкан.

Кыргыздардын салттуу кийими учун жибек кездеме абдан коп пайдаланылган. Н.С Ликошин жибек материалды айымдар кийишет ошондой эле эркектер учун халат тигишет деп белгилейт [10]. Тарыхый этнографиялык булактарга негизделип Т.Н.Смешко озунун илимий статьясында машура жарым жибек жана жибек кездеме –тубар, барангсоз, кымкап материалдарын белгилейт, бул материалдар XIXк ортосу XIXк башында кенири колдонулган.

Коншу ортоазиялык элдердин ичинен кыргызстан озбек жана тажик ондурушундогу кездемелер да пайдаланылган. Б.Л.Громбгевский, Б.Д.Пимер, Ф.А.Фиельструм, С.М.Дудин музейдеги жана адабий материалында ортоазиялык материалдар туштук аймакта кенири пайдаланылган.

Калк арасында- алача, аляк, абрабон, алчимбар, дабы, даран, калеме, карбос кирмизи, мандили, напти, жун кездеме, - зарбап, кашары, жибек-адрас, атлас, бейкасаб, дуриа, шайы, пашайы жана башка кенири тараган.

Кашгарлык ортоазиялык кездеме менен биргеликте орус баркыты, манат, чий баркыт, лампук, дака, коленкер, кызыл сатин, кумач, миткам, таз баркут, болотнай, плис, плющ, тукаба, трайке, чыт, нооту жана башка колдонулган. Ошентип революцияга чейинки кыргызстанда сатып келинген кездеме ар кайсы убакта ар кайсы аймакка тараган.

Кыргыз тундук Чыгыш Туркестанда алынып келген кездеме, туштукто озбек, тажик ондурушунун кездемесин колдонушкан. Мунун баары айрымтерриториалдык райондо этникалык этнографиялык топтордун маданий оз ара таасирин билдирет. Бул айтылган маалыматтардан жергиликтуу жана алынып келген материалдар кыргыз элдик кийимине болгон айкалышын билсек болот.

Колдонулган адабияттар:

1. Бичурин (Иакинф) Н.Я. Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена.-Т.1.-М.,1950
2. Потапов Л.П. Очерки народного быта тувинцев.-М.: Наука,1969.-402 с.
3. Книга Марко Поло.-Перевод с французского И.П.Минаева. - Вступительное слово И.П.Магидовича. - М.,1956.-С.75-76.
4. Бурковский, А.Ф. К вопросу обработки животноводческого сырья у кир гизов//УЗКЖПИ.-Вып.II.-1957.-С.75-106
5. Абрамзон С.М., Антипина К.И., Васильева Г.П., Махова Е.И., Сулайма нов Д. Быт колхозников киргизских селений Дархан и Чичкан. Колхоз им.К.Е.Ворошилова («Ала-Тоо») Покровского района Иссык-Кульской области Киргизской ССР//ТИЭ.Новая серия.-Т.37.-М.,1958.-С.138-207
6. Антипина К.И. Особенности материальной культуры и прикладного искусства южных киргизов.-Фрунзе: Изд-во АН КиргССР,1962.-288 с.
7. Абрамзон С.М.Материальная культура//Абрамзон С.М. Киргизы и их этногенетические и историко-культурные связи.-Л.: Наука, 1971.-С.124-140; -2-е изд.-Фрунзе: Кыргызстан,1990.-123- 165

8. Руденко С.И. Очерк быта северо-восточных казахов//Казаки. Материалы комиссии экспедиционных исследований. - Сер.казах станская.-Вып.15.-Л.,1930
9. Венюков М. Очерки Заилийского края и Причуйской страны//ЗРГО.-Кн. 4.–СПб.,1861
10. Смешко Т.Н. Ткани в одежде киргизов (вторая половина XIX-начале XX в.)//Костюм народов Средней Азии: Историко-эт нографические очерки.-М.: Наука,1979.-С.211-228

Рецензент: пед.и.к., проф.м.а. Сулайманова Ж.Н.

УДК: 370 (092)
DOI 10.33514/1694-7851-2021-2-312-317

Маматова Г. К.
И. Арабаев атындагы КМУ музыка кафедрасы профессору
Маматова Г. К.
Профессор кафедры музыки КГУ им. И. Арабаева
Mamatova G.K.
Professor of the Department of Music, KSU named after I. Arabaeva

ӨРНӨКТҮҮ ӨМҮР
ОБРАЗЦОВАЯ ЖИЗНЬ
EXEMPLARY LIFE

Аннотация: Бул эмгекте педагог, Кыргыз ССРинин эмгек сиңирген мугалими, ”Октябрь Революциясы “ орденинин ээси Казакбек Маматовдун жалпы элди билимге тартуу, согуштан кийинки турмуш сыноолору, окуу китептердин жетишсиздигине карабай келечек ээлерине татыктуу билим берген, бар күчүн, бүтүндөй өмүрүн балдарга арнаган окутуучунун баскан жолу, татыктуу эмгеги үлгү катары айтылды. Иш тажрыйбасында инновациялык изденүү, окутуунун формасы, ыктары, методдору, мазмуну, теориялык - практикалык байланыштарын, жөнөкөй мугалимден баштап жетекчилик кызматтарда иштеген учурлардагы компетенттүүлүгү, уюштургучтугу, көрөгөчтүгү белгиленди. Балдарга билим берүү, тарбиялоодо, адабият, маданият, искусство, руханий баалуулуктардын бири-бирине чырмалышкан таасирлерин айкалыштыра сабактарда, турмушунда колдоно билгени, окутуу, өнүгүү процессине кошкон салымы айтылды.

Аннотация: В этом труде рассматривается жизнь известного просветителя, педагога, Заслуженного деятеля Киргизской ССР, кавалера ордена “Октябрской революции” Казакбека Маматова.

Казакбек Маматов, являясь участником Великой Отечественной Войны, в трудные после военные годы продолжил работать учителем в общеобразовательной школе.

В своей практике он широко применял передовой опыт, связывая теорию с практикой: осуществлял лучшие методики в сочетании с индивидуальным подходом в обучении, способствующие развитию творческих способностей учащихся.

Дальновидность Казакбека Маматова, его компетентность и умение организовать коллектив, а также поставить обучение учащихся общеобразовательной школе на самый высокий, профессиональный уровень привели к тому, что простой учитель стал за своей выдающееся заслуги был назначен директором школы, которая в последствии стала носить его имя – Казакбека Маматова.

И сегодня школа имени Казакбека Маматова не теряет своей главной роли в жизни подрастающего поколения, где роль духовных ценностей – литературы, культуры и искусство при получении знаний.